

ERGENEKUN

Prof.Dr. Saadettin GÖMEÇ

Eski Türk yurdu ve coğrafyası üzerine şimdiye kadar çok değişik fikirlerin ortaya atıldığı bir gerçektir. Yani Türklerin ana yurdu meselesi çok tartışılmış ve halâ da tartışılmaya devam ediyor. Biz de, zaman zaman çeşitli yazılarımızda ve kitaplarımızda kısmen de olsa bu konu üzerinde durmaya çalıştık¹. Bununla beraber eski Türk vatanı veya ana yurdu hususunda bizim görüşümüz Selenge ve Orkun Irmakları kıyıları olması gerektiği yolundadır². Ancak, özellikle Kök Türkçe kitabeleri göz önünde bulundurduğumuzda, bu tarihi belgelerde zikredilen Ötüken kelimesini ele alıp, neresi olduğu konusunda fikir yürütmek gerekirse, bu coğrafi adın çok geniş bir manası olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla eski Türk kaynaklarında “il tutulacak yer” olarak gösterilen³ Ötüken’in tek bir nokta olmaması lazımdır. Bizce, manası hakkında da münakaşaların sürdüğü Ötüken, büyük bir coğrafi mekanı ifade ediyordu.

Ötüken meselesini bu şekilde özetledikten sonra, Türk destanlarında geçen Ergenekun’un mevkiinin neresi olduğu hususundaki soruya da geçebiliriz. Tıpkı Ötüken’in yeri mevzuundaki tartışmalarda olduğu gibi, Ergenekun’un da ne anlama geldiği ve neresi olduğu yolunda farklı fikirlerin bulunduğunu yukarıda belirtmiştik. Eğer bu destanı hatırlayacak olursak; “herşeyin sahibi olan Tanrı birgün yukarıda mavi gökleri yarattı. Sonra bu muazzam uzay boşluğu içerisine dünyaları yerleştirdi. Önce göğü, sonra da yağız-yeri ortaya çıkarmıştı. Bütün bunlara rağmen eksik olan şeyler vardı. Bu yaratmış olduğu evrene öyle birşey eklemeliydi ki, hem kendisinin yarattıklarının en üstün varlığı, hem de bu dünyanın bir anlamı olmalıydı. Böyle düşünürken kendisinden de birşeyler kattığı insanı vücuda getirdi. Ve “yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer kılınmış; ikisinin arasında da insan oğlu yaratılmıştı”. Fakat Tanrı, insanların farklı farklı olmasını arzu etmişti. Onları çeşitli ırklara, kabilelere böldü. O, insan ırklarının bu şekilde birbirlerini tanımalarını ve karışmamalarını istiyordu.

Binlerce yıl geçtikten sonra insan oğlu yeni yeni şeyler öğrendi, başka başka özellikler kazandı. Irklar zamanla birbirlerinden tefrik edilmek için çeşitli adlar almaya başladılar. İşte bunlardan birisi vardı ki, o zamana kadar yaratılmış olan hiçbir ırka, hiçbir soya benzemiyordu. Tanrı, bu ırka o vakite kadar meydana getirdiği hiçbir soyda olmayan meziyetler ve hüneler bahsetti. Bu ırk

¹ “Ergenekun Yurdun Adı”, **Meslek Hayatının 25. Yılında Prof. Dr. Abdulhalûk M.Çay**, C. 1, Ankara 1998.

² Bakınız, S.Gömeç, **Kök Türk Tarihi**, 2. baskı, Ankara 1999, s.1.

³Bakınız, **Köl Tigin Yazıtı**, Güney tarafı, 34. satır; **Bilge Kagan Yazıtı**, Kuzey tarafı, 3. satır: *İl tutsık yir Ötüken-Yış ermiş.*

dünyanın en savaşçı, en zeki, en dürüst, en güzel ahlaklı ırkıydı. Bulunduğu coğrafyada ona korkuyla karışık bir saygı hissi vardı. Bu ırk zayıfların ve haklıların koruyucusu, zalimlerin ve haksızların düşmanıydı.

O zamanlar, bahsetmiş olduğumuz bu ırkın başında tıpkı kendisi gibi çok cesur, yiğit ve akıllı bir kişi vardı. Herkes onun sözünü dinler, yap dediğini yapar, yapma dediğini yapmazdı. Bu kişinin adı Türk'tü. Türk "güç, kudret, erdem" demekti. Onun soyundan gelen kişiler de bu özelliklerinden dolayı o öldükten sonra, bu adı almayı uygun buldular.

Türk'ün yeryüzünde bu kadar sevilmesi, bu ırkın üstünlükleri yüzünden dünyada bazı ayrıcalıklara sahip olması, çevredeki toplumların ve ülkelerin bazılarının ona düşman olmasına sebep oldu. Onun bu düşmanları aralarında gizli planlar yaparak; Türk milletini birgün tuzağa düşürerek büyük bir bozguna uğrattılar. Bu korkunç baskından bir çocuk haricinde kimse kurtulmamıştı. Düşman askerleri bu çocuğu öldürmemişler, fakat kol ve bacaklarını keserek bir bataklığa atmışlardı.

Yeryüzünde olup-biten bu işleri Tanrı makamından seyrediyordu. Kendi yaratmış olduğu, bu kutlu ırkın yok olmasına razı olmadı. Onun için bu çocuğun yanına bir dişi kurt gönderdi. Bu dişi börü, çocuğa et ve yiyecek getiriyordu. Bunlarla beslenen çocuk ölümden kurtuldu. Biraz büyüyen bu çocuk kurtla birleşti ve kurt ondan gebe kaldı. Etrafta kurt gibi yaşayan bir çocuğun olduğunu duyanlar, onu öldürmeye geldikleri zaman, kurt Tanrı'dan gelen buyruğu dinleyerek, çocukla birlikte yaşadıkları göl kıyısının kuzeyinde bulunan bir dağa kaçtı. Bu dağın içerisinde çok büyük bir mağara vardı. Börü çocuğa yol göstererek mağaranın içerisine girdi. Ortasında otları, ağaçları, nehirleri ve gölleri olan bir ova bulunuyordu. Bu ovanın genişliği onlarca km² idi. O kadar güzel bir yerdi ki, Tanrı bu Türk çocuğunu adeta cennetin dünyadaki bir eşi olan bu yere özellikle getirmişti. Onun burada çoğalmasını, güçlenmesini ve yeniden kendi adaletini uygulamasını istiyordu. Börü burada on erkek çocuk doğurdu. Bu on çocuk büyüyünce, bu dağı binbir güçlülükle geçip, on tane kız kaçırarak buraya getirdiler ve burada çoğaldılar. Bunlardan birisi kendisine Börülü (Aşına) soy adını alarak, çadırının önüne kurt başlı bir sancak astı. Daha sonra bunların hepsinin başı oldu.

Aradan yıllar geçti, Türkler buraya sığmaz oldular. Artık Ergenekun (Kunların çoğaldığı, ergenleştiği yer-Halkın çoğaldığı yer) adı verilen bu kutlu yurttan çıkmak gerekiyordu. Çünkü onlar yıllarca atalarından çeşitli hikayeler dinlemişlerdi. Yaşadıkları, çoğaldıkları bu yurdun dışında bir zamanlar atalarının hükmettiği çok geniş ülkeler vardı. Burada durup, oturmak onlara yakışmazdı. Türk'ün yaradılışının bir gayesi bulunuyordu. O sadece ok çekip, kılıç sallayan bir kavim değildi. Tanrı onu yeryüzünde adaleti ve düzeni sağlasın

diye göndermişti. Dürüstlüğün ve iyi ahlakın timsali olması amacıyla vazifelendirmişti. Bu görevlerini icra etmesi için yeniden dünyanın içine dalmalıydı. Fakat buna bir engel vardı. Bu geniş ovidan kurtulmanın yolunu bilmiyordu. İçlerinden akıllı bir demirci çıkıp, kendisinin planı olduğunu söyledi. O, dağın bir yerinde demir madeni bulunduğunu ve burayı eriterek dışarı çıkabileceklerini söylüyordu. Buna herkes yürekte sevindi. Çoluk-çocuk, yaşlı-genç herkes elinden geldiğince çalıştı. Kimi odun toplayıp-yıgıdı, kimi körük dikti. Dağın birçok yerinde sıra sıra kömür dizildi. Yamaçların sağınasoluna bir sıra odun, bir sıra kömür kondu. Dokuzyüz deve derisinden yapılan körükler çalıştı; en yaşlı Türk odunları ateşledi ve ellerini göğse kaldırarak ulu Tanrı'ya yalvarmaya başladılar. Türkler hep bir ağızdan "Tanrı Türk'ü korusun" diye bağınıyorlardı ve O'da yeryüzünün efendisi bu kavmi esirgedi. Tanrı yeryüzüne göndermiş olduğu bu kavmin dualarını işitti. Demir dağ eridi. Yol açıldı. Ancak onların bu günü unutmalarına imkan yoktu. Bu kutlu gün bayram ilan edildi. Hayatlarının yeniden başlangıcı, yeni yılın ilk günü olarak kabul gördü. Bütün Türk boyları yaşadıkları müddetçe bu günü unutmadılar. Ergenekun Bayramı'nda çeşitli oyunlar, eğlenceler ve spor müsabakaları düzenledikleri gibi, atalarının yeniden çoğaldıkları bu yere her sene giderek kurbanlar kestiler. Buraya "Ata sini" yani "Kutlu Atalar Mezarlığı" adını vererek, orada kurultaylar düzenlediler. Yeni yılı karşılarken, burada merasim yaptılar, hanedanlar devletin başına geçerken halkın da katıldığı, kaganlık seçimlerini burada yaptılar".

Her milletin mitolojik devirlerinde, böyle gerçeklerle efsanelerin birbirine karıştığı bir dönem vardır. Dolayısıyla Türklerin tarihte yaşadığı acı ve tatlı bazı hadiseler onların beyinlerine öyle işlemiştir ki, bu genler vasıtasıyla günümüze kadar gelmiştir. Dünyanın bütün halklarının kendilerinin türediklerini kabul ettikleri mitolojik bir yaratık mevcuttur. Türkler de kendi ataları olarak kurtu kabul ederler ki, sosyologlar ve etnologlar bunun sebebini ilmi ölçüler çerçevesinde açıklamaktadırlar. Bizim asıl söylemek istediğimiz, bir destan şeklinde kulaktan kulağa ve yazılı bazı kaynaklarda zikredilerek gelen bu kurt ata motifinin arkeolojik malzemeler ışığında desteklenmediğiydi. Ama 1956 yılında Mogolistan'ın Bugut kasabasında bulunan, kurttan süt emen çocuk motifli yazıtın yanı-sıra, şimdiye kadar gözden kaçtığı biçimiyle veya bizim öyle öğrenmemizi istedikleri şekliyle, tepesinde bir ejderha motifinin olduğu söylenen Köl Tigin ve Bilge Kagan kitabelerinin üstünde açıkça kurttan süt emen çocuk figürleri yer almaktadır.

Yukarıda anlattığımız destandan çıkan neticeye göre; bu Ergenekun denilen yerin dağlarla çevrili, içerisinde su ve otların bol bulunduğu geniş bir vadi olması gerekir. Aynı zamanda kanaatimizce, bu mekan günümüzdeki Moğolistan sınırları dahilinde aranmalıdır. Yani, bu tarihi yurda Moğolistan dışında bakmak doğru değildir. Buna karşılık Çin ve İslam kaynaklarında sözü

geçen ata yurda dair işaretlerin batıda ve özellikle de Turfan ile Turfan'ın batısında, daha doğrusu Issık Köl çevrelerinde gösterilmesi, Mogolistan'da anlatılan hikayelerin 6-11. yüzyıllar arasında yine Türk boyları tarafından batıya taşınmalarından kaynaklanmaktadır, diye düşünmekteyiz.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1993 senesinde hazırlanan ve Mogolistan'daki Türk Anıtları Projesi (MOTAP) olarak adlandırılan⁴ bir çalışma kapsamında yaklaşık sekiz senedir bu ülkede kazı ve restorasyon faaliyetlerinde bulunmaktadır. Biz de, devletimizin sunduğu imkanlar dahilinde bu proje kapsamında, çalışma gruplarının sorumlusu olarak iki kere Mogolistan'a gitme imkanına sahip olduk. Herne kadar işlerimizin yoğunluğundan dolayı Mogolistan'ı pek tanıyamadıksa da, çalıştığımız mekanlar tarihi Türk yerleşim alanları, yani İslam öncesi Asya Türk devletlerinin ana merkezleri olan Orkun Havzası idi. Orkun Vadisi veya havzası olarak bilinen bu geniş bozkırlar neredeyse 11. asra kadar, Türklere başkentlik yapmış, Türk'ün beşiği olmuştur.

Orkun bölgesinde dikkati çeken iki vadi vardır: Birincisi, yukarıda Orkun'un Selenge'ye karıştığı yerden, Kara-kurum'a kadar uzanan geniş bozkırdır ki, binlerce km³ alanı kapsayan bu vadi, Orkun ve onun kollarıyla sulanır, hayvancılığa ve şehir hayatına çok müsait bir yerdir. Zaten bugün Orkun Yazıtları veya Kök Türk Kitabeleri diye adlandırdığımız abidelerin burada dikilmesi; başta Kara-balgasun, Kara-kurum ve Türk Hanının Balığı gibi kent kalıntılarının mevcut olması bunu ispatlamaktadır. Buranın coğrafi önemi konusunda, yine daha önce bazı yazılarımızda bilgiler sunmuştuk⁵. Kutlu Ötüken topraklarının ortalarına denk gelen bu yer, Türklerin sosyal hayatlarında vazgeçilmez bir bölge olduğu gibi, bugünkü Mogollar için de Orkun havalisi son derece mühimdir.

Orkun Havzasını teşkil eden ikinci kısım ise, Kara-kurum'dan Orkun Nehri'nin kaynağının çıktığı Altaylar mıntikasına kadar uzanan alandır. Burası Orkun'un kuzeyinde kalan topraklardan daha dar bir vadiye sahiptir. Bölgenin üç tarafı yüksek sıradağlar ve ormanlarla çevrilidir. Buranın ilginç olan bir özelliği de, arazinin volkanik bir yapıda bulunmasıdır. Yani bazı yeryüzü şekilleri, dağ ve tepelerin oluşması birtakım volkan patlamalarıyla meydana gelmiştir. Bir başka hususiyeti de, burası bir deprem sahasıdır. Herhalde vadide bir fay hattı mevcut olup, zaman zaman yer sarsıntılarının olduğunu sanıyoruz. Bunun en büyük göstergesi, Mogolistan'ın en büyük şelalesi olan Orkun çağlayanının burada olmasıdır. Şöyle ki, Orkun Irmağı ve vadisi çıktığı dağlardan biraz yol aldıktan sonra söz konusu yerde birden seviye kaybetmekte, vadi neredeyse 100 metrelik bir çöküntüyle aşağıya inmektedir.

⁴ "Moğolistan'daki Türk Anıtları ve Eserleri Projesine Dair", **Orkun**, Sayı 40, İstanbul 2001.

⁵ S.Gömeç, "Orkun", **Orkun**, Sayı 46, İstanbul 2001.

Biraz önce anlattığımız coğrafyaya ait güzellikleri göz önünde bulundurunca , insanın aklına Ergenekun acaba burası mıydı, gibi bir soru ister-istemez gelmektedir. Tabi ki, bazı Őeyleri yazıyla anlatmak mümkün değil. Mutlaka zihinlerde canlandırabilmek için görülmesi, aklın somut bir Şekilde o nesneyi algılaması Őarttır.

Ergenekun Destanı'nı hatırladığımızda, işte bu geçit vermez dağların etrafında yetmiş yere, yetmiş körük konduğunu ve dağın eritildiği aklımıza geliyor. Orkun Şelalesi olarak adlandırdığımız bölge, adeta lavların püskürmesi sonucunda, toprağın üzeri erimiŐ demir curuflarıyla bezenmiŐtir. Büyük ihtimal, binlerce yıl evvel bir deprem veya volkan patlaması sonucunda burada bir tabi felaket yaŐanmıŐ da olabilir. Ya da insanların gözleriyle gördüğü yamaçlardan inen lav akıntılarının, zamanla dağlardaki madenlerin insanlar tarafından eritilmesi Şeklinde destanın içerisine de girme ihtimali vardır.

Bütün bu anlattıklarımızdan ayrı olarak, burayı gören herkesin hayran olduğu, özellikle biz Türklerin günümüzde bile cennetin bir parçası Şeklinde telakki ettiği bu yeri, neden atalarımız geçmiŐte öyle görmesinler ve neden burası Ergenekun diye adlandırılan ana kucağı olmasın?

“Ergenekun”, **Orkun**, Sayı 79, İstanbul 2004